

הכנס המדעי ה-18
מחקר, עיון ויצירה באורנים – תשע"ז

מפגשים בין-תרבותיים

יו"ר: הדס הירש

"רק עכשיו הבנתי..." - רפלקציות של בוגרי סדנת דיאלוג ערבי-יהודי

"Only Now Do I Understand..." - Reflections of Participants in an Arab-Jewish Dialogue Workshop

בחברה הישראלית מרובת ומשוסעת התרבויות והזהויות, מדברים רבות על דיאלוג, אך מקיימים אותו מעט. גם אם קיימת מודעות לצורך בהידברות בין הקבוצות השונות בחברה, היא לרוב לא מתורגמת למעשה סדור ושיטתי ולהוויה שבכוחה לעצב תודעה. בהיעדר פעולה אקטיבית של שבירת מחיצות – הן נותרות על תילן ואף מתגבהות. התוצאה, על מחירה, היא העמקת הניכור והתגברות השנאה בין "השבטים", כפי שתיארם בנאמו הנשיא ריבלין. המציאות הזאת מתקיימת בכל מגזרי החברה הישראלית, אך ביטוייה הקיצוניים ביותר ניכרים ביחסים שבין הרוב היהודי והמיעוט הערבי.

גם כאן אצלנו, במכללת אורנים, הגיוון החברתי הגדול הקיים בכיתות בדרך כלל לא ממונף לפעולה סדורה של דיאלוג כשלעצמו. המגע בין 'האחרים' היושבים יחד בכיתה מתקיים בעיקרו, אם בכלל, במישורים פרגמטיים ותוך הימנעות מכניסה ל'שדות מוקשים'. הדפוס השולט הוא הדחקה, וכדרכה של הדחקה היא מתפרצת בהזדמנויות בלתי צפויות, בהשפעת אירועים שונים, ובאופנים בלתי נשלטים. לזכותה של המכללה כמוסד, ייאמר שמתוך השקפת עולם חברתית וחינוכית קיימת מודעות לאתגר הזה ונכונות להתמודד אתו.

סדנת "דיאלוג אזרחי יהודי-ערבי: משיח לפעולה" מתקיימת באורנים זו השנה השלישית, במסגרת קורס בחירה מטעם היחידה לעשייה אזרחית. את הסדנה מנחים במשותף (הנחייה ב-co) קטף מוראד-סלאמה ודוד נצר.

הגישה המקצועית המנחה את הסדנה מוכרת בספרות המקצועית של מפגשי-קבוצות כ"דיאלוג נרטיבי". על-פי גישה זו, נקודת המוצא לדיאלוג בין-אישי ובין-קבוצתי מעמיק ומשמעותי היא סיפורו האישי והמשפחתי-קהילתי של היחיד. זהו הנרטיב שביסוד זהותו האישית והחברתית. הנכחת הנרטיבים במעגל באמצעות הקשבה פעילה, לא שיפוטית, פותחת את התודעה ואת הלב של המשתתפים לחקירה אמיתית של השאלות הגדולות שמחוץ לחדר.

חקירה חדשה זו, המתווכת ומסתייעת בהנחיה מכוונת-הקשבה ובכתיבה רפלקטיבית שוטפת, מאפשרת השתחררות מסכמות אוטומטיות, רכישת תובנות חדשות אודות המציאות והבניה מחדש של תפיסות 'אני', 'אנחנו', ו'הם'. זהו הנדבך הראשון של הסדנה, השית. הנדבך השני, משיח לפעולה, מתחזק ומגבה פעילות אישית של המשתתפים במסגרת גופים במכללה ומחוצה לה העוסקים בשינוי חברתי. השנה, לראשונה, משתתפת קרן עמית-אברט במסגרת עמותת שתי"ל במלגות למחצית ממשתתפי הסדנה עבור עבודה בארגון חברתי מחוץ למכללה. המכללה מעניקה מלגות למחצית השנייה של המשתתפים עבור פעילות מכללתית במסגרת היחידה לעשייה חברתית.

בהרצאה יוצג סרט שהוכן כסיכום לסדנה שהתקיימה ב-2016, שבו מדברים משתתפי הסדנה על החוויה שעברו ועל מה שהם לוקחים ממנה להמשך דרכם האישית והמקצועית. בנוסף, יובאו דיווחים ראשוניים על פעילות הסטודנטים של הסדנה המתקיימת בשנה הנוכחית בארגונים השונים שבהם הם פועלים.

מילות מפתח: דיאלוג, נרטיב, אקטיביזם, מעורבות חברתית, חינוך לשלום

Shlomit Oryan, Shawqi Saffuri & Nitza Yogev

מיזם משותף לביה"ס התיכון "עמל דבורייה" ומכללת אורנים :

גשר ראשון להשתלבות באקדמיה

"Amal Daburiyya" High School - Oranim Partnership:

First Bridge to Academia

המכשולים העיקריים שמקשים על השתלבותם של סטודנטים ערבים באקדמיה הם חוסר השליטה בשפה העברית, והפער התרבותי בין עולמם ובין עולם האקדמיה הישראלי. על מנת להתגבר על מכשולים אלה יזם בית הספר התיכון 'עמל דבורייה' בשנים 2015-2016 פרויקט משותף עם מכללת אורנים במטרה לעודד השתלבות איכותית עתידית של תלמידיו בלימודים אקדמיים.

בהרצאה יוצג דגם השילוב של תלמידי המדעים בכיתות י'-י"ב מבית הספר התיכון בדבורייה במכללת אורנים, תוך דגש על מבנה הקורס לכתיבה אקדמית. ייחודו של הפרויקט הוא שהתלמידים לומדים במשך שנתיים בשעות אחר הצהריים מספר קורסים באופן מותאם וכקבוצה הומוגנית. הם נהנים מחשיפה להוראה אקדמית ומנגישות למתחם האקדמי, וכך נחשפים להוויה הסטודנטיאליט באופן מדורג.

כתיבה אקדמית הוא הקורס הראשון שנלמד במסגרת הפרויקט, והוא התמקד בתכנים הקשורים למדעים וליחידה שנכללת בבחינות הבגרות בביולוגיה – איכות הסביבה. בחלקו הראשון של הקורס התלמידים קראו טקסטים, צפו במצגות ובסרטונים, וקיימו דיונים בנושא איכות הסביבה ומחזור. בחלקו השני של הקורס חולקו התלמידים לקבוצות, וכל קבוצה ערכה חקר עצמאי והכינה מצגת בעברית על המצאה מדעית ישראלית. בנוסף דובר במהלך הקורס על החשיבות של פעילות אזרחית אקטיבית למען השמירה על איכות הסביבה.

לקראת סיום הקורס החלו התלמידים, ביוזמתם העצמאית ובשיתוף מועצת התלמידים של בית הספר, לקיים פעילויות לשמירה על איכות הסביבה בכפרם. זאת בנוסף לפעילויות המשותפות הרבות עם בתי ספר יהודיים תיכוניים, שאותן יזם בית הספר, ואשר בהן לוקחים חלק כל תלמידי בית הספר.

המסקנות הראשוניות העולות מפרויקט זה (שהן בשלב זה פרי התרשמות כללית של השותפים בפרויקט), הן כי ההשתתפות בו הביאה לשיפור בשליטתם של התלמידים בשפה העברית, אפשרה את תחילת שילובם בלימודים אקדמיים במכללת אורנים, ואף עודדה פעילות חברתית-התנדבותית. בדרך זו הפרויקט, שהחל בקורס כתיבה אקדמית, מהווה גשר ראשוני שתורם להשתלבותם של התלמידים הן באקדמיה והן בחברה הישראלית.

מילות מפתח : קורס כתיבה אקדמית, תלמידים ערבים, מיזם מכללת אורנים, השתלבות באקדמיה, איכות הסביבה

איך מגשרים על הפער הזה?

עמדות מורי מורים בהוראת סוגיית ה'אחר' במקרא בגיל הרך

How to Bridge the Gap? Teacher Educators' Approaches to the Teaching of the Biblical 'Other' in Kindergarten

מחקר זה העוסק במרצות בחוגים לגיל הרך המלמדות מקרא הוא ראשון מסוגו. המחקר בדק את עמדותיהן ביחס להוראת תכנים הקשורים ב'אחר' במקרא ברמת הקורסים אותם הן מלמדות, וביחס להוראת תכנים אלה בגן הילדים.

בדיסציפלינה של הוראת המקרא במערכת החינוך ניתן להבחין בגישות שונות לשאלה של מטרת לימודי המקרא: הגישה הדיסציפלינרית גורסת כי התנ"ך הוא יצירה אוניברסלית, ולכן יש להתייחס אליו כאל טקסט הנתון למחקר היסטורי-מדעי, ולא כאל מקור לערכים מחייבים. הגישה הנורמטיבית-אידיאית רואה את התנ"ך כטקסט מקודש שניתן לעם היהודי. לפי גישה זו, בתנ"ך גנוזים ערכים דתיים מחייבים. הגישה התרבותית רואה את התנ"ך כיצירה תרבותית-לאומית המבטאת ערכים הומניסטיים ולאומיים ומאפשרת עיסוק בשאלות ערכיות שונות.

עיון ראשוני במקרא מגלה את יחסו המוסרי ליתום ולאמנה, למוגבל ולגר, אך הפתרונות שניתנים במקרא לבעיות המוסריות ביחס לקבוצות או בודדים אחרים מעוררים לעתים הסתייגות אצל הקורא בן ימינו. מורים ומורי-מורים למקרא שואלים את עצמם כיצד להציג סוגיות מורכבות אלו בפני תלמידיהם. העיסוק בסוגיית ה'אחר' במקרא בהקשר להכשרת גננות רלוונטי גם כחלק מחינוך למוסריות, הן ברמת המתכשרות להוראה והן ברמת החינוך בגן הילדים. שיח על ה'אחר' במקרא עשוי להיות אמצעי להעלאת עמדות שונות ולהתמודדות עם דילמות מוסריות. זימון שיח מוסרי ועידוד הלומדים לחשיבה ביקורתית ולעריכת הבחנות מוסריות, מאפשרים עיצוב של זהות עצמית כתנאי למפגש אמתי עם האחר ותרבותו.

המחקר התבצע בגישה האיכותנית וכלל ראיונות עם כלל המרצות למקרא המלמדות בחוגים לגיל הרך במכללה האקדמית הממ"ד "יובלים" ובמכללה האקדמית "עולמות". במכללת "יובלים" הגישה המוצהרת ללימוד המקרא היא נורמטיבית-אידיאית: "מקור לאמונה דתית ולמצוות המחייבות את לומדיו". ואילו במכללת "עולמות" הגישה המוצהרת היא תרבותית-לאומית: "המקרא מקור לאוצרות הרוח הלאומיים, להכרתם ולהטמעתם".

מרכיב מתודולוגי ייחודי של מחקר זה הוא היותו מחקר שיתופי (collaborative research) היות והחוקרות עצמן הן חלק משתי הקבוצות המהוות את אוכלוסיית המחקר בהיותן שייכות לצוות הוראת המקרא לגיל הרך בשתי המכללות הנחקרות ולכן אוהזות בשני 'כובעים' נוספים בהקשר למחקר זה: קולגות לעבודה של משתתפות המחקר, ומשתתפות המחקר בעצמן. המחקר התבסס על תשעה ראיונות עומק, ביניהם ריאיון הדדי של עורכות המחקר. כל הראיונות נותחו וניתחו תוכן מלא הכולל קידוד פתוח, ממפה וממוקד. בנוסף נותחו מסמכים רלוונטיים כמו מטרות הוראת המקרא במכללות מתוך אתרי המכללות ומטרות הוראת המקרא בגן מאתר משרד החינוך.

הסוגיה בה עוסק המחקר מתקשרת למגוון נושאים אקטואליים הנמצאים על סדר יומה של החברה הישראלית על כל רבדיה. ממצאי המחקר הראו בדרכים שונות את חוסר העניין של רוב הסטודנטיות בשתי המכללות בסוגיות מוסריות העולות מסיפורי המקרא. כמו כן הראה המחקר את הניסיונות החוזרים של המרצות למקרא בשתי המכללות לעניין ולחבר שוב ושוב את הסטודנטיות לנושאים אלו, ואת המאמצים המחשבתיים והמעשיים שהן עורכות בכיוון זה.

ממצאי המחקר מעידים כי מעבר להבדלים בין שתי המכללות באוכלוסיית הסטודנטים והמרצים ובגישות המוצהרות ללימוד המקרא, ומעבר להבדלים בין שתי הקבוצות המהוות את אוכלוסיות המחקר בתפיסותיהן את המטרות בהוראת המקרא ואת הקשיים בהוראת המקרא בחוגים לגיל הרך בכלל ובהוראת סוגיית ה'אחר' בפרט, בלטו קווי הדמיון בין שתי המכללות. הממצא הבולט הוא כי לעומת נקודות המוצא המוצהרות השונות ללימוד מקרא של שתי המכללות, אחת היוצאת מתוך הגישה הנורמטיבית-אידיאית, והשנייה היוצאת מתוך הגישה התרבותית, הרי שנקודת המוצא של המרצות משתי המכללות היא תרבותית, כאשר מרצות שונות מ"עולמות" ומ"יובלים" מדגישות היבטים שונים של גישה זו. לדוגמה, המאמץ שעושות המרצות בכיוון של פיתוח החשיבה, שאילת השאלות והטלת ספק, שם את המשקל הן על חינוך מוסרי-ערכי והן על הלומד וחיפוש המשמעות עבורו. עבור המרצות מ"יובלים", גישה תרבותית זו נמצאת בהלימה עם תפיסתן הדתית המבוססת על חופש בחירה של דעות וערכים. הן מודעות לפער בין לבין הסטודנטיות בגישות ללימוד ולהוראת המקרא, ולכן הן נעזרות במגוון אסטרטגיות כדי להעביר את הסטודנטיות תהליך שינוי בגישתן למקרא ולהתקרב ככל הניתן למטרתן: לימוד מקרא מנקודת מוצא של גישה תרבותית. אסטרטגיות אלה באות לידי ביטוי הן ברובד עבודתן עם הסטודנטיות במכללה והן בהשלכות על היבטים דידקטיים לעבודה בגן.

גם בהתייחסות לשאלה 'מיהו האחר' דבקות כל המרצות בגישה התרבותית להוראת המקרא ומחפשות את הזיקה בין ה'אחר' במקרא ל'אחר' הקיים בעולמן של הסטודנטיות, ובהמשך גם בעולמם של הילדים. המרצות עורכות הבחנה בין ה'אחר' הפנימי ל'אחר' החיצוני, כאשר הבחנה זו שונה בין מרצות מ"עולמות" למרצות מ"יובלים": מרצות מ"יובלים" תופסות את ה'אחר' הפנימי כיהודי (חילוני לדוגמה) לעומת ה'אחר' החיצוני שהוא גוי. מרצות מ"עולמות" תופסות את ה'אחר' הפנימי כנוכח בעולמם של ילדי הגן (ילדים ממוצא שונה) לעומת ה'אחר' החיצוני שאינו נוכח בעולמם ('אחר' פוליטי). המרצות משתי המכללות מתארות את ניסיונותיהן להעלות את סוגיית ה'אחר' לדיון ורואות בהצגת עמדתן אמצעי להעלאת עמדות שונות על-ידי הילדים ולהתמודדות עם דילמות מוסריות.

ממצאי המחקר הם בעלי חשיבות על רקע האופי של החברה היהודית בישראל הנתפסת לרוב כשסועה ומקוטבת.

מילות מפתח: ה'אחר' במקרא, מורי-מורים, הוראת מקרא בגיל הרך, גישות להוראת מקרא, חינוך מוסרי.